

**BO'LAJAK PSIXOLOG TALABALARNING KONSULTATIV FAOLIYAT
MALAKALARI ASOSIDA KASBIY-SHAXSIY SIFATLARINI
RIVOJLANTIRISHNING PSIXALOGIK XUSUSIYATLARI**

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti Pedagogika fakulteti Psixologiya kafedrası

O'qituvchi; Akbaraliyeva Asilaxon Tojiddinovna

Pedagogika fakulteti Psixologiya yo'nalishi

2-bosqich; talabasi

Saydullayeva Sevinch

Annontatsiya; O'quv faoliyatining bo'lajak psixologlar konsultativ faoliyat asosida o'zlashtirish malaka va ko'nikmalar asosida kasbiy-shaxsiy faoliyatlarini rivojlantirishda psixologiyaning turlari va uning xususiyatlarini o'rganishdan iborat hisoblanadi. O'qituvchi talabalar olgan bilimlarini mustaqil fikirlay olishlari ham katta ahamiyatga ega o'quv faoliyati ta'lim jarayoni bu o'rganish tushunchalaridan iborat ta'lim bu o'qituvchi o'quvchi o'rtasidagi hamkorligidagi o'quv faoliyat hisoblanadi.

Kalit so'zlar; Ta'lim faoliyati, bevosita bilvosita, hatti-harakat jarayonlar, xulq-atvor, o'zlashtirish

O'quv faoliyati ta'lim, o'qish va o'rganish degan tushunchalar bilan bevosita bog'liqdir. Ta'lim o'qituvchi va o'quvchi hamkorligidagi o'quv faoliyati, o'qituvchining bilim, ko'nikma va malakalarini o'quvchilarga o'rgatish jarayonidir. Ta'lim jarayoni bevosita muayyan axborotni, harakatlarni, xulq-atvorning shakllarini o'zlashtirishga qaratilgandir. O'qish va o'rgatish tushunchalari o'quv faoliyati bilan bog'liq bo'lib, ular bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishga, o'rgatishga xizmat qiladi. Ta'lim jarayonini tashkil etish: ideal va amaliy faoliyatning u yoki bu turini muvaffaqiyatli tashkil etish uchun zarur bo'lgan tashqi olamning muhim ahamiyatli xossalari xususidagi

axborotning o'zlashtirilishi: - faoliyatning ana shu barcha turlari tarkib topgan usullari va jarayonlarining o'zlashtirilishiga; - maqsadga muvofiq keladigan usullar va jarayonlarni to'g'ri tanlash va foydalanishga bog'liq. Ta'lim jarayonining muvaffaqiyati: 1. Motivatsiya. 2. Ma'lumot usullari. 3. Ma'lumotning tushunariligi. 4. Xotira. 5. Ma'lumotni qo'llash. Ta'lim va ta'lim jarayonida bolani rivojlanish muammosi psixologik markaziy masalalardan biridir. V.V.Davidov nazariyasi. Ushbu nazariya kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni ilmiy tushunchalarni o'zlashtirilishini targ'ib qiladi. Bunda o'quvchilar tomonidan ta'lim jarayonida nazariy tushunchalar tizimini o'zlashtirilishi lozim bo'lib, bu o'z o'rnida xususiyan umumiy bilimlarga o'tilishni ta'minlaydi. Qator nazariyalar muammoli ta'lim bilan bog'liq bo'lib, L.V.Zankov va A.M.Matyushkin tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ta'limda muammoli darslarni tashkil etishga qaratilgandir. Ta'limning psixologik asoslari muammosi ko'pgina masalalarni qamrab oladi. Ta'limning muvaffaqiyati bir qator psixologik omillarga bog'liq bo'ladi. Avvalo o'quvchining o'qishga bo'lgan munosabatiga to'xtaylik. Bu munosabat diqqatda, his-tuyg'ularda, qiziqishlar va irodada, shuningdek, shaxsning tutgan yo'lida namoyon bo'ladi. Ta'lim jarayoni avvalo o'quvchilar diqqatini yo'lga solishni talab etadi. Ta'lim jarayonida ta'lim beruvchining vazifasi darsda ishlash xolatini yuzaga keltirishgina emas, balki o'quvchilarning darsda o'tiladigan materialni idrok etishga tayyor turishlarini kuzatish hamdir. Agar o'quvchilarga berilayotgan axborot ularda hech qanday his-tuyg'u uyg'otmasa, uni o'quvchilar yaxshilab esda olib qolmaydilar. Gap o'quvchilarning psixik xolatlari, ya'ni ularning muayyan bir paytdagi kechinmalari haqida ham borishi kerak, albatta. Ulardagi quvonchli, optimistik kayfiyat o'quv faoliyatini juda samarali qiladi. O'quvchilar emotsional ruhdagi materialni durustroq o'zlashtirib oladilar. O'tkazilgan tajribalarda o'quvchilar hech qanday his-tuyg'u uyg'otmaydigan [materialga qaraganda](#), emotsional ruhdagi materialni yaxshiroq eslab qolishlarini ko'rsatadi. O'qituvchi o'quv jarayonining emotsional tomoni haqida g'amxo'rlik qilishi kerak. Psixologiyada qiziqish - bu shaxsning o'zi uchun qimmatli yoki yoqimli bo'lgan muayyan narsa yoki hodisalarga munosabatidir. Qiziqishlar shaxsning muhim va individual xususiyatlaridan biri bo'lib

hisoblanadi. Qiziqishlar o'quvchilar hayotida katta rol o'ynaydi. Ular o'quv faoliyatini faollashtiruvchi asosiy turtkilar - motivlaridir. Qiziqishlar ta'lim maskanlari o'quvchisiga fan asoslarini durustroq o'zlashtirib olishlariga, aqliy qobiliyatlarning o'sishiga, bilim doirasining kengayishiga imkon beradi. O'qituvchilarning vazifasi o'quvchini dastlab qiziqtirib qolgan ishning o'zi bilan shug'ullanishga majbur qilish emas, balki undagi qiziqishlarni chuqurlashtirish va kengaytirish, ta'sirchan qilish, qiziqishlarining markaziga aylanib qolgan faoliyat bilan shug'ullanish istagiga, mayliga aylantirishdir. Psixologlarning tadqiqotlari shaxs hayot tajribasini egallashda unda o'zligini anglash vujudga keladi, jumladan, shaxsiy hayotining mazmunini anglashi, aniq turmush rejalarini tuzishi, kelajak hayot yo'lini belgilashi va xokazolar amalga oshishini ko'rsatadi. Talaba asta-sekin mikroguruhning notanish sharoitlariga ko'nikib boradi, o'zining hak-huquqlari va majburiyatlarini bila boshlaydi. Talabalik yoshi-bu oliy o'quv yurtining rivojlanishi bilan bevosita bog'liq bo'lgan hodisa. K. D. Ushinskiy bu yoshni "eng hal qiluvchi" deb atadi, chunki aynan shu davr insonning kelajagini belgilab beradi, bu o'z ustida intensiv ishlashning juda faol davri. L. D. Stolyarenko talabalar jamoasini oliy ta'lim instituti tomonidan tashkiliy jihatdan birlashtirilgan odamlarning o'ziga xos ijtimoiy toifasi, o'ziga xos jamoasi sifatida tavsiflaydi I. A. Zimnaya ta'rifiga ko'ra, talabalar tarkibiga eng yuqori ta'lim darajasi, madaniyatni eng faol iste'mol qilish va kognitiv motivatsiyaning yuqori darajasi bilan ajralib turadigan bilim va kasbiy ko'nikmalarni maqsadli, tizimli ravishda o'zlashtiradigan odamlar kiradi B. G. Ananievning fikricha, 17 yoshdan 25 yoshgacha bo'lgan hayot davri shaxsni shakllantirishning yakuniy bosqichi va professionallashtirishning asosiy bosqichi sifatida muhim ahamiyatga ega. B. G. Ananyevning so'zlariga ko'ra, 17 yoshga kelib, shaxs o'z-o'zini tarbiyalash faoliyati ko'nikmalarini shakllantirish uchun maqbul sub'ektiv sharoitlarni yaratadi. Tadqiqotchilar qobiliyatlarning rivojlanishi uchun eng qulay bo'lgan inson ontogenezinin sezgir davrlarini aniqlaydilar. Ushbu davrlarda qobiliyatlarning ayniqsa intensiv rivojlanishi, shaxsning umumiy rivojlanishidan oldin sodir bo'lishi mumkin. Bu qobiliyatlarni shakllantirishning muhim shartidir Talabalik

davrida shaxslararo munosabatlarda muhim o'zgarishlar yuz beradi. Ular ko'proq shaxsiy va mazmunli o'zaro ta'sirga moyilligi, yuqori reflektivligi bilan ajralib turadi, hissiy tajribalar manbaiga aylanadi. Ushbu yoshda tushunish va hamdardlik, hamdardlik, ishonchli munosabatlarni o'rnatish zarurati kuchayadi. Tengdoshlar bilan muloqot alohida ahamiyatga ega bo'lib, shaxsiy rivojlanishning etakchi omillaridan biriga aylanadi. Bazi talabalar uchun yangi xulq — atvor stereotipini ishlab chiqish keskin, boshqalari uchun esa ozmi-ko'pmi bir tekisda amalga oshiriladi. Shubhasiz, ushbu qayta qurishning xususiyatlari yuqori asabiy faoliyat turining xususiyatlari bilan bog'liq. Biroq, bu erda ijtimoiy omillar juda muhimdir. Talabani individual xususiyatlarini bilish, uning asosida uni yangi faoliyat turlariga va yangi ijtimoiy doiraga kiritish tizimi qurilib, noto'g'ri moslashish sindromidan qochish, moslashish jarayonini bir tekis va psixologik jihatdan qulay qilish imkonini beradi. Kasbiy moslashuv, bu o'quv jarayonining tabiati, mazmuni, shartlari va tashkil etilishiga moslashish, o'quv ishlarida mustaqillik ko'nikmalarini rivojlantirish deb tushuniladi; ijtimoiy-psixologik moslashuv-shaxsni guruhga moslashtirish, u bilan munosabatlarni o'rnatish, o'ziga xos xulq-atvor uslubini rivojlantirish. Ko'pgina birinchi kurs talabalari dastlab mustaqil o'qitish ko'nikmalarining etishmasligi bilan bog'liq katta qiyinchiliklarga duch kelishadi. Psixologiya va pedagogika sohasidagi ko'plab tadqiqotchilar bazi talabalar yangi bilimlarni o'zlashtirish uchun ko'p va xohish bilan ishlashlarini aniqladilar. Bir vaqtning o'zida yuzaga keladigan qiyinchiliklar ularga faqat energiya va maqsadga erishish istagini qo'shadi. Boshqalar esa hamma narsani tayoq ostidan qilishadi va to'siqlar ularning faoliyatini keskin kamaytiradi. O'qituvchilar va psixologlar buni talabalarning individual psixologik xususiyatlari bilan izohlashadi. Bunday xususiyatlarga aql yangi bilimlarni o'zlashtirish qobiliyati, ijodkorlik yangi bilimlarni mustaqil ravishda rivojlantirish qobiliyati, yuqori o'zini o'zi qadrlash va boshqalar kiradi. Talabani bilim faoliyati uchun estetik jihat katta ahamiyatga ega bo'lib, u ushbu faoliyatga ma'lum bir yo'nalish beradi, qiziqishlarning rivojlanishiga hissa qo'shadi. Kognitiv faoliyat, qiziquvchanlik va estetik tarbiya bir-biri bilan uzviy bog'liqdir.

Kognitiv faoliyatning estetik mazmuni turli xil ijtimoiy tuzilmalar va qiziqishlar bosimi ostida biroz zaiflashadi. Kognitiv faoliyatning samaradorligi ma'lum pedagogik sharoitlar orqali ta'minlanishi mumkin, bu orqali biz o'quv jarayonidagi o'zaro bog'liq chora tadbirlar majmuini tushunamiz, bu esa talabalarning axborot bilan ijodiy aloqada bo'lishga tayyorligini ta'minlaydi. O'qish faoliyati tuzilishining muhim elementlaridan biri o'quv topshirig'idir. Uni bajarishda o'quvchilar aniq bir harakat va operatsiyalarni bajaradilar. O'quv faoliyatlari har xil bo'lishi mumkin, ammo asosiy motiv bo'lib maxsus o'rganishga qiziqish hisoblanadi. O'qish faoliyatining amalga oshirilishini o'quvchi tomonidan bajarilayotgan, ma'lum bir motiv bilan boshqarilayotgan o'quv faoliyati yoki o'quv topshirig'ini yechishga qaratilgan operatsiya tashkil etadi. Bu faoliyatning maqsadi — nazariy bilimni egallashdir. Maktab va oliygoh talabalari amaliyotda nazariy bilimlarni tajriba asosida o'rganib borishadi. Jumladan, matematik masala misolida xususiy masalaning aniq bir yechimidan, o'quv topshirig'ini umumiy yechim yoki bilan ishlashni ko'rishimiz mumkin. Talabalar tomonidan psixologiyani o'rganilayotganda o'qituvchi ularga inson faoliyati bilan bog'liq bir qator topshiriqlarni tuzishi va ularga berishi mumkin. Barcha yuqoridagi elementlarning ketma-ketligi o'quv topshirig'ining bajarilishida talabaning o'qish faoliyatini tashkil etadi. Eksperimental va nazariy tekshirishlar o'tkazilgan maktablarda o'qish faoliyatining asosiy nazariy muammolarini ishlab chiqqan jamoat psixologlari nazariyasi faoliyat va psixikaning birlik prinsipidan samarali foydalanganlar. Ammo umumiy nazariyani o'qitish mumkin, qo'llanilishi ma'lum oldini olish choralari nafaqat maktab ta'limining, balki o'qitishning boshqa turlariga kattalar (talabalar) tajribasi asosida qurilgan. O'qish — bu mustaqil faoliyatni bajarish, buni o'quv materialiga ijodiy yondashmasdan, o'quv topshirig'ini o'zini tahlil qilish va o'zini baholay bilmasdan bajarib bo'lmaydi. O'qishga o'rganish - bu o'quv faoliyatini bajarish talaba uchun zarur topshiriq bo'lib hisoblangan. Har bir oliygohdagi psixologiya o'qituvchisining oldiga qo'yilgan muhim topshiriq - talabaning o'quv faoliyatini shakllantirish yoki uni psixologiyasini o'rganishga qaratilgan. Talaba o'zi mustaqil ishlashni, o'zining idroki, aqli bilan ish yuritishni bilmas ekan, u doimo o'qituvchining

og'zidan chiqqan tayyor bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishga harakat qiladi va kitobdagi ilmiy, tushunchalarni mexanik tarzda yodlab oladi, ammo lining o'zi biror marta ham bu bilimlarni amaliyotda qo'llay olmaydi. Bu esa uning kishilar bilan ongli, to'g'ri psixologik muloqot o'rnatishga va faoliyatni yo'lga qo'yishga, psixologik fikr yuritishga o'rgana olmasligiga sabab bo'ladi. Shunday qilib, o'quv faoliyati — subyekt faoliyatini o'zgartiruvchi, hech narsani bilmagandan biluvchiga bilim, malaka va ko'nikmalarni egallagan shaxsga aylantirishdir. Shuning uchun ham o'quv faoliyati o'z-o'zini o'zgartirish, o'zini namoyon etish faoliyati deb aniqlanishi mumkin va buning predmeti sifatida o'quvchilarning ijtimoiy tajriba orttirish orqali egallagan tajribalarini olish mumkin. Ijtimoiy tajribaning egallangan bo'lagi va bu awalgi tajribani o'zgartirish hisobiga o'quv faoliyatining mahsulini tashkil etadi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- Karimov I.A. «Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch» Toshkent. «Ma'naviyat» 2008
- Karimov I.A. «O'zbekiston XXI asrga intilmoqda» - T., O'zbekiston 1999
- Xaydarov F., N.Xalilova «Psixologiya fanlarini o'qitish metodikasi». «Aloqachi» 2007
- Uzbekistan Respublikasi "Ta'lim tugrisidagi" Konuni T.,1992
- "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" T., 1997
- I.A.Karimov "Barkamol avlod orzusi" T., 1996
- Goziyev E.G. Mamatov M.M. va boshkalar "Uspirin psixologiyasi" ToshD.U 1992
- Goziyev E.G Utanov B "Xamkorlik psixologiyasi" T., Tosh D.U. 1992
- Goziyev E.G. Oliy maktab psixologiyasi. ToshDU 1996 y.
- Lyaudis V.L. - Metodika prepodavaniya psixologii, iz.vo 2000 URAO
- Davletshin M.G. Obshaya psixologiya T. 2002
- Filatova O.G Sotsialnaya psixologiya SP 2000